

Araştırma Makalesi / Research Article

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİM SÜRECİ VE ÖZBEKİSTAN

Halit ÇELİK¹

Öz

Son dönemde gelişme eğilimi gösteren Türkiye-Özbekistan ilişkileri doğrultusunda Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi bağlamında Özbek öğrencilerin Türkçeye ilgisi açıkça görülmektedir. Özbek öğrencilerin Türkçe öğrenme süreçlerini daha kolay ve etkili kılabilmek adına iki ülke arasındaki ortak değerlerin ders malzemelerinde kullanılması önem arz etmektedir. Bu çalışmamızda Özbekistan ve Türkiye arasındaki kadim tarihi de göz önüne alarak ortak değerlerin neler olabileceği ve bu değerlerin yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılması gerektiği ele alınmıştır. Türkçe öğretimi sürecini daha etkili kılabilmenin bir yolu da bu değerlerin öğretimde kullanılmasıdır. Bu bakımdan iki ülke arasındaki ortak değerlerin tespiti adına yapılan çalışmalar incelenmiş ve Türkçe öğretim sürecine dâhil edilmesi tartışılmıştır. Böylelikle ortak değerler üzerinden ele alınan dil öğretimi, daha etkin ve kültürel alışverişe müsait bir ortamda gerçekleşerek daha fazla Özbek öğrencinin sürece katılması teşvik edilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe Öğretimi, Özbek Edebiyatı, Ortak değerler.

THE PROCESS OF TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE AND UZBEKISTAN

Abstract

In line with Turkey-Uzbekistan relations, which have been developing recently, the interest of Uzbek students in Turkish is clearly seen in the context of teaching Turkish as a foreign language. In order to make the Turkish learning process of Uzbek students easier and more effective, it is important to use the common values between the two countries in course materials. In this study, taking into account the ancient history between Uzbekistan and Turkey, the common values and the use of these values in teaching Turkish as a foreign language are discussed. One way to make the Turkish language teaching process more effective is to use these values in teaching. In this respect, the studies conducted to determine the common values between the two countries have been examined and their inclusion in the Turkish teaching process has been discussed. In this way, language teaching based on common values, will take place more effectively in a conducive environment for cultural exchange, and more Uzbek students will be encouraged to participate in the process.

Keywords: Teaching Turkish as a foreign language, Uzbek Literature, Common values.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi TÖMER, halit.celik@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7083-6127.
Başvuru Tarihi (Received): 01.03.2024 **Kabul Tarihi** (Accepted): 25.04.2024

Giriş:

Kadim Türk tarihinin Türkistan bölgesindeki en etkin yapısını oluşturan Özbekler, ismini Cengiz Han'ın oğlu Cuci Han'ın hanedanından gelen Özbek Han'dan almıştır (Dadakhon, 2023, s. 18).

“Özbeklerin bir halk olması, etnik tarihi çok uzak bir dönem içerisinde gelişti. İslam öncesi ve İslam sonrası devirlerde iki nehir arasında cereyan eden hadiseler akımında birkaç kurulmuş, çökmüş devletler, gelip geçen topluluklar isimlerini tarih sayfalarında bırakmışlardır. Özbekler, Türkistan'ın en eski ve en kalabalık halklarından sayılır, zengin tarih ve üst kültüre sahip Türk boylarından oluşan etnik birliktir” (Kamalova, 2017, s. 170).

Yüzyıllar boyunca çeşitli akınlara maruz kalan Türkistan bölgesi birçok ideolojinin beşiği hâlini almıştır.

“Son olarak Ruslar, Türk halkları arasına nifak sokmayı başarmıştı. Türkistan'daki komünist partiler Rus komünist partisine müracaat ederek ayrı cumhuriyetler halinde yaşamak istediklerini bildirmişler ve Rus tarafı da isteği kabul ederek ayrı cumhuriyetlerin kurulacağını (12 Haziran 1924) ilan etmiştir. Böylece Türkistan parçalara ayrılarak Tacikistan Muhtar SSCB'yi de içine alan Özbekistan SSC, Kazak, Türkmen, Kırgız Cumhuriyetleri ortaya çıkmıştır. Ancak daha sonra Tacikistan 1929'da Özbekistan'dan ayrılmış Karakalpakistan 1936'da özerk cumhuriyet olarak Özbekistan'a dâhil edilmiştir” (Saray, 2019: 24).

Bölgedeki Sovyet nüfuzu çeşitli alanlarda etkisini göstermiş ve bu nüfuzdan bölge halkı derinden etkilenmiştir. Ekonomik yapı ve imar politikalarının yanında eğitim alanında da Bolşevik etkisi apaçık görülmüştür. Rus olmayan tüm halkların eğitiminde Ruslaşma etkisi tüm Türkistan bölgesinde görülmeye başlamıştır. Özellikle Fergana bölgesindeki Özbek yapısı üzerinde Ruslaşma etkisi yoğun şekilde görülmüştür. Zira Fergana bölgesi etnik yapıların çoğunlukta olduğu bir bölge hâline sokularak bölgede birbirleri ile çatışan gruplar oluşturulmuştur. 1917 ihtilalinden önce farklı amaçları hedefleyen okulların varlığı ihtilal sonrası baskı ve değişime uğramıştır. Dinî eğitim veren okullar, Rus okulları ve Cedit okulları eğitim sistemini oluşturan temel eğitim kurumları olarak varlığını sürdürürken değişen alfabe yapısı ve eğitim politikaları nedeniyle millî ve manevi çöküş başlamıştır. Kiril alfabesi ile Rusçadan geçen terim ve bağlamlar Özbek dili üzerinde etki etmiştir. Türk lehçeleri arasındaki farklılaşma giderek uzaklaşmaya dönüşmüş, bu uzaklaşma Türkiye Türkçesi ile de arasının açılmasına sebep olmuştur. “Türkistan'da mevcut olan tüm okullar kapatılmış ve yerine Sovyet okulları açılmıştır. Sovyet yönetimi Türkistan'da geniş çapta okullar inşa etmiştir ancak başlangıçta Türkistanlıların bu Rus okullarına karşı tutumu olumsuz olmuştur. Bu sebeple Türkistan'daki üniversitelerde okuyan yerli öğrencilerin sayısı Rus öğrencilerden daha azdı” (Meral, 2015, s. 38).

Son dönemde Özbekistan'ın bölgenin başat aktörlerinden biri olması ve kadim Türk tarihinin parçası olma gerçeği özellikle eğitim alanında çeşitli atılımların gerçekleşmesini tetiklemiştir. Türk cumhuriyetleri içinde tarihî yapısı ve geçirmiş olduğu zorlu politik süreçler bakımından Özbekistan, Türkistan bölgesi için önemli bir devlet konumundadır. Son dönemde Türk Devletleri Teşkilatı oluşumunda Özbekistan önemli görevler almış ve bu oluşumu tüm birimleri ile desteklemiştir. 36 milyon nüfusu ile bölgenin en kalabalık Türk devletlerinden olan Özbekistan insan gücü bakımından Türk Devletleri Teşkilatı için önem arz etmektedir. “Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan Büyük İpek Yolu'nun bölgesinde yer alan Özbekistan'ın Semerkant ve Buhara gibi birçok kenti kervanların uğrak noktası olmuştur” (Çığır, 2010, s. 13). Semerkant ve Buhara gibi şehirlerden Anadolu'ya gelen bilim insanları, sanatçılar, tüccarlar Özbekistan ile Anadolu arasında bir bağ oluşturmuş ve iki ülke arasında güçlü bir medeniyet bağı kurmuştur. Sovyet egemenliği altındaki Özbekistan 1 Eylül 1991 tarihi itibarıyla bağımsız bir devlet olmuş ve kadim geçmişi bakımından zayıflamış Türkiye bağlantısını da güçlendirmeye başlamıştır. Bu girişime cevap

veren Türkiye, 16 Aralık'ta Özbekistan'ı tanıyan ilk ülke olma bakımından tavrını apaçık göstermiştir.

1923'te Türk medeniyetinin yeniden şahlanış hareketini oluşturan Atatürk'ün kalkınma ve ilerleme modeli yaklaşık 70 yıl sonra Özbeklere de yol haritası olmuştur. "Özbekistan bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren Türkiye'nin kalkınma modelini desteklemiş ve örnek almıştır" (Alimukhamedov & Akçay, 2013, s. 236). Özbek halkı da maddi ve manevi yıpranan ülkelerini yeniden inşa etmede Türkiye'nin en büyük destekçisi olacağı gerçeğinin farkındaydı. Bu bağlamda ilk yıllarda yapılan çeşitli antlaşmaların arasında eğitim antlaşmaları önemli bir yer tutmuştur. İki bin öğrencinin Türk üniversitelerinde eğitim almak üzere Türkiye'ye getirileceği, hatta harp okulundan kontenjanlar ayrılacağı kararlaştırılmıştır. Bu eğitim antlaşmasını destekleyici olarak dönemin Türk bankalarından Özbekistan'a krediler de verilmiştir (Kara, 2012, ss. 191-197).

Türkiye öğrenim kapılarını Özbek öğrencilere her yıl daha çok açarak Türkiye-Özbekistan arasında güçlü bir eğitim-öğretim bağı kurulmasına izin vermiştir. YÖK'ün istatistik sayfasında yer alan verilere göre her yıl Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde okuyan Özbek öğrencilerin sayılarının arttığı görülmektedir.

Tablo1: *Yıllara Göre Yükseköğretimde Öğrenim Gören Özbekistan Pasaportlu Öğrenciler*

Yılı	Öğrenci Sayısı
2013-2014	212
2014-2015	296
2015-2016	341
2016-2017	378
2017-2018	435
2018-2019	585
2019-2020	962
2020-2021	1547
2021-2022	2169
2022-2023	3012

Kaynak: (<https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim : 13.02.2024)

Özbek öğrencilerin yükseköğretimdeki sayısının her yıl giderek artması Türkiye'de gelişen eğitim sistemi ile doğrudan ilgilidir. Türkiye'deki teknolojik ve bilimsel gelişmelerin dünya çapında ses getirmesi ile hem sosyal bilimler hem de fen ilimleri konusunda ileri düzeyde eğitim öğretim ortamının hazırlanması dünyanın çeşitli ülkelerindeki öğrencilerin dikkatini çektiği gibi Özbek öğrencilerin de dikkatini çekmiştir. Bu bakımdan Özbek öğrenciler özellikle yükseköğretimdeki çeşitli programlara ilgi duymakta ve Türkiye'ye eğitim almak için gelmektedirler.

Türkiye'de eğitim almak isteyen öğrencilerin öncelikle Türkiye Türkçesini öğrenmeleri ve daha sonra tercih ettikleri bölümlere gitmeleri planlanmıştır. Bu bakımdan üniversitelerin Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezlerinde ya da özel kuruluşların Türkçe kurslarında öğrenciler Türkçe öğrenmekte ve daha sonra B2 ve C1 seviyesinde mezun olarak bölümlerine yerleşmektedirler. YÖK'ün son dönemde yapmış olduğu çalışmalar arasında Türkçe öğretimi konusunun tek bir çatı altında toplanması ve özellikle YÖK'ün kontrolünde Türkçe öğretimi ve uygulama araştırma merkezlerinin uygulama imkânlarının geliştirilmesi için Türkçe Öğretim Merkezleri Sistemi (TÖMERSİS) uygulaması gündeme getirilmiştir. Bununla hedeflenen amaç, öğrencilerin daha iyi Türkçe öğrenmesi ülkeye giren öğrencilerin kontrolü ve mezun olan

öğrencilerin takibi ve iletişiminin sağlanması olarak belirtilmektedir. Böylelikle Türkçe öğrenen her öğrenci bölümlerine yönlendirilecek ve bölümlerinde Türkçe ile eğitim alıp yüksek lisans ve doktora tezlerini Türkçe yazma koşulu ile eğitimlerini tamamlayacaklardır. Bu doğrultuda kadim tarihi olan iki ülke arasında ortak bir dilin varlığından söz edebiliriz.

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi arasında büyük oranda benzerliklerin olması Özbek öğrencilerin Türkiye Türkçesini öğrenmede kolaylık yaşamalarını sağlamaktadır. Altay dil ailesinin iki farklı lehçesi konumunda olan Özbekçe ve çağdaş Türkçe farklı gruplara dâhilken dil bakımından çokça benzerlikler göstermektedirler. Oğuz, Kıpçak ve Çağatay grubuna dâhil olan Türkçe ve Çağatay, Karluk grubuna dâhil olan Özbekçe tarihî birliktelikleriyle dikkat çeker (Delican vd. 2023, s. 1072). Bu bağlamda bu çalışmada kadim tarihî olan iki ülke arasında ortak sözlü ve yazılı ürünlerin olduğu gerçeğini göz önüne alıp oluşturulacak Türkçe öğretim malzemelerinde Özbek edebî eserlerin yer alması böylelikle kültür alışverişinin daha kolay uygulanması ve Özbek öğrencilerin aşına oldukları edebî eserlerle daha kolay bir öğrenim süreci geçirmeleri hedeflenmektedir.

1. Ortak Değerler

Delican vd. nin yapmış olduğu çalışmaya göre Özbekistan'da kullanılan ders kitaplarında sadece hikâye ve efsane türündeki metinlere yer verilmesi önemli bir sınırlılık olarak görülmektedir. Bu çeşitliliğin sınırlı olması öğrencilerin yaratıcılıklarını ve hayal güçlerini geliştiren farklı hikâye anlatma teknikleri ve türlerini öğrenememelerine; bu nedenle dil becerilerini yetkin bir şekilde geliştirememelerine neden olabilmektedir (2023, s. 1076). Türkiye'de öğrenim gören öğrencilerin hazır bulunuşluğu ve ülkelerindeki dil öğrenme kabiliyetleri Türkçe öğrenim sürecini direkt etkileyen etmenlerin başında gelir. Yapılan bu araştırmaya göre Özbek öğrencilerin çeşitli edebî türlerdeki eksikliği Türkiye'de Türkçe öğrenme süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bakımdan Türkiye'deki edebî eserler ile Özbekistan'daki edebî eserlerin beraber ele alınması ve ders malzemelerinde kullanılması önem arz etmektedir. Ortak kültür unsurlarının sunumu Özbek öğrencilerin Türkiye Türkçesine olan öğrenme yetilerini geliştirmede önemli bir katkı sunacaktır. Bu bakımdan Özbek edebiyatı ve Türk edebiyatı ortak ürünlerinin tespiti ve bunların kurlara göre düzenlenmesi hem kültür alışverişinin daha sağlıklı oluşmasına hem de Özbek öğrencilerin bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora ilkeleri doğrultusunda Türkçe öğrenim sürecini kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda aşağıda iki dilin ortak kültür değerlerinden olan atasözlerine, aktarımlara, terimlere, tutumlara ve gülmecelere yer verilecektir.

1.1. Atasözleri:

Milletlerin yaşayışlarını ve sosyokültürel yapılarını en iyi yansıtan söz varlıklarının başında atasözleri gelmektedir. Özellikle kadim milletlerin tarihine ışık tutan atasözleri çeşitli milletlerle aynı sesi ve nefesi ifade etmiştir. Çok farklı milletlerin ya da komşu devletlerin edebî unsurları içerisinde aynı anlama gelecek benzer atasözlerini bulmak mümkündür. Türk tarihine baktığımızda Göktürk Kitabelerinden başlamak üzere tarihi süreç içerisinde çeşitli atasözlerinin varlığından söz edebiliriz. Bu atasözlerini derleyen ve yazıya geçiren Kaşgarlı Mahmut, *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı eserinde 9.000'i aşkın kelimenin Arapça karşılığını ve Türkçe kullanım özelliklerini yansıtan kelime grupları, atasözleri, deyimler ve şiir örneklerine yer vermiştir. Bugün Özbek Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde aynı anlama gelen ve varlığını sürdüren ortak atasözlerinin *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te yer aldığını görmekteyiz. Bu bakımdan Özbekistan ve Türkiye arasında edebî anlamda ortak kullanım özelliği gösteren atasözlerinin yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders malzemelerinde kullanılması öngörülebilir.

Bulduk, (2020, ss. 93-99) yapmış olduğu araştırmada *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te geçen atasözlerinin Özbek Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde var olup olmadığı konusunda bazı tespitlerde bulunmaktadır. Örneğin kelime yazılışlarında küçük farklılıklar olmasına rağmen anlamsal

bakımdan birebir örtüşen atasözlerinin varlığından söz etmektedir. Bulduk'un derlemelerine bakacak olursak ifadelerin ve duyguların aynı sesi ve nefesi verdiği görülmektedir:

Özbek Türkçesi: Oğiz yeydi-yu, kōz uyaladi (Yoldaşev ve Gümüş, 1995, s.15).

Dîvânu Lûgati't-Türk: Ağız yese köz uyadhur (Atalay I, 2018, s. 55).

Türkiye Türkçesi: Ağız yer, yüz utanır (Aksoy, 2017, s. 122).

***

Özbek Türkçesi: Beş qol barobar emas (Yoldaşev ve Gümüş, 1995, s. 42).

Dîvânu Lûgati't-Türk: Bêş ernğek tüz ermes (Atalay I, 2018, s. 121).

Türkiye Türkçesi: Beş parmağın beşi de bir değil (Albayrak, 2009, s. 240).

***

Özbek Türkçesi: Suvni kōrmay, etik yeçma (Yoldaşev ve Gümüş, 1995, s. 163).

Dîvânu Lûgati't-Türk: Suw kōrmekinçe etük tartma (Atalay III, 2018, s. 426).

Türkiye Türkçesi: Çaya varmadan paçalarını sıvama (Albayrak, 2009, s. 298).

Örnekleri verilen atasözlerinin Türkiye Türkçesinde kullanıldığını, yaşayan dil içerisinde varlığını canlı bir şekilde sürdürdüğünü göz önüne almak gerekir. Özbek öğrencilerin anlamsal bakımdan aşına oldukları bu atasözlerini orta seviye (B1-B2) ve ileri düzeyde (C1-C2) kullanmak paragraf yapıları içerisinde ele almak çeşitli eğitsel oyunlarda yapısal ve anlamsal olarak öğrencilere sunmak dil öğretim sürecini kolaylaştıracaktır. Bu bakımdan Dîvânu Lûgati't-Türk eserinin ders malzemesi olarak kullanılması Türkiye Türkçesinde yaşayan unsurların ele alınması başta Özbek öğrenciler olmak üzere çeşitli Türkî cumhuriyetlerdeki öğrencilerin de ortak kültür unsurunu öğrenmesi açısından önemlidir. Dîvânu Lûgati't-Türk kadim Türk milletinin çeşitli coğrafyalardaki ortak sesidir. Bu ortak ses yüzyıllar boyunca yaşaya gelmiş ve hâlâ da canlılığını korumaktadır. Özellikle Özbekistan sahası açısından düşünülecek olursa yapılan bu araştırma sonucu Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesi arasında ortaklığın bulunduğunu açıkça göstermektedir. "Dîvânu Lûgati't-Türk ile Özbek Türkçesinde ortaklaştığı tespit edilen 26 atasözünden 19 tanesinin Türkiye Türkçesi atasözleri ile 2 tanesinin de Türkiye Türkçesi ağızlarındaki atasözleri ile anlam ve ifade bakımından benzerlikler taşıdığı görülmüştür" (Bulduk, 2020, s. 99).

Örnek Metin:

"Beş Parmağın Beşi De Bir Değil" sözü sadece Türkiye'de değil Özbekistan'da da kullanılan bir sözdür. Birinci parmak, liderlik ve yönetim rolünü temsil eder. Bu parmak, kararlılık ve güçlü irade ile diğer parmakları yönlendirir. İkinci parmak, yardımseverlik ve destekleyici bir rol üstlenir. Diğerlerine destek olurken, asla ön planda olmamayı tercih eder. Üçüncü parmak, yaratıcılığı ve estetik duyguyu temsil eder. Sanat, müzik veya diğer yaratıcı faaliyetlerle diğer parmaklara ilham verir. Dördüncü parmak, çalışkanlık ve azmi simgeler. Sabır ve titizlikle diğer parmaklarla birlikte iş yapar. Beşinci parmak ise esneklik ve uyumu temsil eder. Farklı fikirlere açık olur ve işbirliği ruhuyla hareket eder. Farklılıkları görmeden farklılıklardan güç alan birey her zaman güçlü bir yumruğa dönüşür. (C1 düzeyinde Okuma-Anlama becerisini geliştirici bir paragraf tarafımızca kalem alınmıştır.)

1.2. Aktarımlar

"Türklerin ve Özbeklerin birbirlerinin dünü, bugünü ve yarını hakkında doğru bir kanaat ve fikre sahip olabilmesinin, onların birbirlerine daha da yaklaşmalarının sağlanmasının temininde metin

aktarma çalışmaları büyük önem arz etmektedir” (Yelok, 2019, s. 335). Özbek edebiyatına ait eserlerin Türkiye Türkçesine aktarımı ya da Türkiye Türkçesine ait eserlerin Özbek Türkçesine aktarımı, iki millet arasında bağların güçlenmesine ve kültür aktarımının yapılmasına zemin hazırlayacaktır. “XIX. yüzyılın sonuna doğru yaşanmaya başlanan medeniyetlerin kavuşması doğrultusunda, Batı medeniyetinin de tesiriyle Türk halklarının edebiyatı, XX. yüzyılın bütün edebî tür ve şekilleriyle daha da gelişmiş ve zenginleşmiştir” (Yelok, 2019, s. 335). Yelok’un tespitlerine göre Türk edebiyatının seçkin eserlerinin Özbek Türkçesine aktarımı doksanlı yıllarda artmış ve özgür Özbek halkına ana yurdun edebî eserleri çevrilerek ata yurt ile buluşması sağlanmıştır. Bu süreçte Türkiye Türkçesinden Özbekçeye aktarılan eserlerden bazıları şunlardır:

- * Mahalla Qahvaxonasi (Hikoyalar) (Said Faik Abasıyanık, Çev. Mirvali Azam, 1977),
- * Yashil Kecha - Roman (Reşat Nuri Güntekin, Çev. Mirvali Azam, 1977),
- * Futbol Qirolı (Roman) (Aziz Nesin, Çev. B. Boyqobilov –X. Eshto‘htarov, 1978),
- * Tarih Tilga Kirganda: Yuragimga Yaqin Go‘shalar Turk Subayining Xotiralari (1914-1923 Yıllar) (Raci Çakıröz, Çev. Rustam Sharipov, 1997),
- * Hajviy Hikoyalar: Nahotki, Mamlakatingizda Eshaklar Yetishmaydi? (Aziz Nesin, Çev. Orif Farmon, 1998),
- * Sirli Mobad (Ömer Seyfeddin, Akt. A. Öz, Ş. Usmanova, 1998),
- * Ilonni O‘ldirsalar - Roman (Yaşar Kemal, Çev. Lola Aminova, 2001),
- * Ko‘kbo‘rilarning O‘limi - Roman (Hüseyin Nihal Atsız, Çev. Tohir Qahhor, 2001)

Yabancı dil olarak Türkçe ders malzemelerinde ele alınacak edebî eser örneklerini Özbekçeye çevrilmiş eserlerden seçmek Özbek öğrencilerin kendi ülkelerinde bu eserlere aşina olmaları hasebiyle Türkçeyi öğrenme süreci içerisinde öğrenci açısından önemlidir.

1.3. Terimler

Özbek edebiyatına bakıldığında terimlerin çoğunlukla ses değişimleri olsa da batı edebiyatından alınmış olduğu görülmektedir. Özellikle akademik Türkçe dersinde edebî terim ortaklığına vurgu yapmak Özbekçe ve Türkçe arasındaki bağı göstermede ya da batı literatüründeki ortaklığı vurgulamada önemli bilgi birikimlerini ortaya koyacaktır. Literatürün farklı olmadığını sezen Özbek öğrenci daha kolay ve hızlı bir öğrenme sürecine girer. Bu konuda Mahmudov & Naskali’nin (1996) yapmış oldukları çalışma bazı terimleri açıklamada ve anlamlandırmada bizlere yol göstermektedir. Mahmudov & Naskali *Özbekçe-Türkçe Açıklamalı Edebî Türler Sözlüğü* adlı çalışmada bazı madde başlıkları ortak ifade yapısını gözler önüne sermektedir.

- * **hikaya (T. hikâye):** Kıssa’dan kısa, novella’dan uzun hikâyeye verilen isimdir (1996, s. 350).
- * **koşık (T. güfte):** Müzik için yazılmış kısa nazım parça. Özbek edebiyatında koşık yazan şairlerden bazıları şunlardır: Hemze, Ekmel Polat, Polat Mumın, Yangın Mırza, Ötkir Raşid, Turap Töle, Töre Süleyman, Nar Murad Narzullayev (1996, s. 351).
- * **törtlik (T. dörtlük):** Dört satırdan oluşan müstakil şiir. Kafiye tarzı aabb, abab veya abvb kafiyeli olabilir. Özbek edebiyatında Aybek, Hamit Alimcan, Maksut Şayhzada, Uygun, Abdullah Aripov, Erkin Vahidov, Rauf Parfi, Talıp Yoldaş dörtlükler yazmışlardır (1996, s. 352).

1.4. Tutumlar

Özbekistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler genellikle dostane ve iş birliğine dayalıdır. Her iki ülke de Orta Asya'daki Türk kültürünün ve tarihî bağların farkındadır. İlişkiler, kültürel, ekonomik ve stratejik işbirliği alanlarında derinleşmiştir. Türkiye, Özbekistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biridir ve bu, ikili ilişkilerin temelini oluşturur. Ancak, her iki ülkenin iç siyasi dinamikleri ve dış politika öncelikleri de ilişkileri etkileyebilir. Türkiye'nin Orta Asya'ya olan ilgisi son yıllarda artmış olsa da, bazen bu ilginin yoğunluğu ve Türkiye'nin bölgedeki rolü konusundaki algılar Özbekistan'da endişelere yol açabilir. Ancak genel olarak, Özbeklerin Türkiye'ye olan tutumu olumlu ve dostane bir şekilde karakterize edildiğini söylemek yanlış olmaz. Bu doğrultuda Özbek öğrencilerin sayılarının her geçen gün arttığını düşünecek olursak bu öğrencilerin Türkiye ve Türkçe algıları da önemlidir. Şengül'ün (2017) araştırmasına göre hem Özbekistan bağlamında hem de Afganistan sınırları içerisindeki Özbekler bakımından Türkiye ve Türkçe algıları gayet olumludur. Alınan verilere göre: "Türklerin Müslüman olmaları ve ailelerinin Türkiye'yi sevmeleri, var olan tarihî dostluğun, kültürel ortaklığın ve kardeşliğin kendileri için önemli olduğunu, kültürel seromonilerin Türkiye'deki durum arasında benzerliklerin olduğu" (Şengül, s. 99) ifadeleri öğrencilerin Türkiye'ye ve Türkçeye olan olumlu tutumlarını göstermektedir.

Bu tutumların önemi doğrultusunda Özbekistan ve Türkiye arasındaki ortak tutumların dikkate alınması ve buna yönelik ders malzemeleri üretmek önemlidir. Özbek gelenek ve görenek örnekleri sunmak, önemli ortak günler ile ilgili bilgilere yer vermek ders malzemelerini ortak kültür malzemeleri haline dönüştürebiliriz. Bu sayede ders malzemeleri tanıdık, bildik birer öz eserler hâlini alır.

1.5. Gülmeceler

Türk mizah geleneği çok eskilere dayanan edebî bir mahiyet taşıyan önemli bir halk eğlence alanıdır. Fıkralar bu eğlence malzemelerinin başında gelir. Özellikle Anadolu sahasında çeşitli figür, karakter ve tipler sayesinde eğlence malzemeleri üretilmiştir. Bu malzemeler sadece eğlence amaçlı değil öğretici, düşündürücü ve ders verici içerikler ile de desteklenmektedir. Anadolu sahası başta olmak üzere birçok millete miras olmuş Nasreddin Hoca fıkraları da bu amaçla dilden dile dolaşmış ve yazıya geçirilmiştir.

Özbek edebiyatında Nasreddin Hoca genellikle "Afandi" veya "Afandi Hoja" olarak anılır. Bu isimler, Nasreddin Hoca'nın Özbekistan ve çevresindeki kültürel ve folklorik bağlamında yaygın olarak kullanılan terimlerdir. "Afandi" veya "Afandi Hoja" terimleri, onun saygıdeğer veya öğretmen anlamına gelen bir ünvan olarak da kabul edilir. Bu isimler, Nasreddin Hoca'nın hikâyelerinde ve anlatılarında sıkça kullanılır ve onun karakterini tanımlamak için kullanılan popüler ifadelerdir.

"Özbek Türklerindeki Nasreddin Afandi, Türkiye sahasındaki Nasrettin Hoca ile oldukça benzer özelliklere sahip bir tiptir. Bu benzerlikler, pek çok noktada ortak özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özbek Türkleri ve Türkiye Türkleri birbirlerinden uzak iki coğrafi alanda yaşıyor olmalarına rağmen, Nasrettin Hoca tipi ve fıkralarında ortak noktalar olması bu iki Türk boyunun Nasrettin Hoca'yı ve fıkralarını ne kadar benimsemiş olmalarının bir göstergesidir" (Fedakar, 2009: 72). Nasreddin Hoca, Özbekistan ve Orta Asya'daki halk kültüründe oldukça popüler bir figürdür. Onun hikâyeleri, masal anlatıcıları, halk hikâyecileri ve tiyatro oyunları aracılığıyla geniş kitlelere ulaşır. Bu hikâyeler, geçmişten günümüze kadar kuşaklar boyunca aktarılarak geleneksel hikâye anlatım geleneğini sürdürür. Nasreddin Hoca'nın hikâyeleri, eğlenceli olmalarının yanı sıra genellikle derin bir mizah ve yaşam dersleri içerirler. Bu hikâyelerdeki karakter, zekâsı ve alışılmadık davranışları, dinleyicilere hem güldürür hem de düşündürür.

Fıkralar, öğrencilere dil bilgisi yapılarını ve dilin doğal kullanımını örneklerle göstermek için kullanılabilir. Örneğin, fıkralarda sıkça kullanılan dil bilgisi yapıları öğrencilere tanıtılabilir ve bu

yapılar üzerinde analizler yapılabilir. Öğrencilere fıkraları inceleyerek cümle yapısı, zamanlar, fiil çekimleri gibi konuları öğretmek, dil bilgisel bilgilerin öğrenciler tarafından daha organik bir şekilde öğrenilmesine yardımcı olabilir.

Fıkralar, öğrencilerin kelime dağarcığını genişletmek için kullanılabilir. Öğrencilere fıkralardaki bilinmeyen kelimeleri belirleme ve anlamlarını öğrenme fırsatı verilebilir. Ayrıca, fıkralardaki kelimelerin nasıl cümle içinde kullanıldığını anlamak, öğrencilerin kelimeleri doğru bir bağlamda kullanma becerilerini geliştirebilir.

Fıkralar, öğrencilerin dinleme ve anlama becerilerini geliştirmek için kullanılabilir. Öğrencilere fıkraları dinletme ve ardından anlama soruları sorma gibi etkinliklerle, öğrencilerin sözlü iletişim becerilerini ve kelime tanıma yeteneklerini güçlendirmek mümkündür.

Öğrencilere fıkraları analiz etme ve kendi fıkralarını oluşturma fırsatı vermek, yaratıcı yazma becerilerini geliştirebilir. Ayrıca, öğrencilerin fıkraları tartışma ve sunma becerilerini geliştirmelerine de olanak sağlar. Fıkralar, dil öğrenme sürecini daha eğlenceli hale getirirken aynı zamanda dilbilgisi, kelime dağarcığı, dinleme, konuşma ve yazma becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Akademik olarak, fıkraların bu farklı yönlerini göz önünde bulundurarak ders materyali olarak kullanılması, öğrencilerin dil öğrenme sürecini daha etkili hale getirebilir.

Fıkralar, öğrencilere Türk kültürü ve toplumunun mizahi ve sosyal yönlerini anlama fırsatı sunar. Fıkralar aracılığıyla, öğrenciler Türk toplumunun değerlerini, inançlarını ve mizah anlayışını keşfedebilirler. Bu da dil öğrenme sürecini daha derinlemesine ele alınmasını sağlar. Tüm bu sebeplerden dolayı Özbek geleneğindeki fıkralar ve fıkra tipleri yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ders malzemelerine dâhil edilmelidir. İki ülke arasındaki bağları kuvvetlendirecek bu adım öğrencilerin aidiyet sağlamalarına da katkı sağlayacaktır.

2.Sonuç:

“Kadim Türk milletinin izlerini taşıyan Özbeklerin günümüze değin taşınan gelenek ve göreneklere SSCB’nin tüm tehdit ve şantajlarına rağmen sapaşğlam ayakta kalmıştır. Bu çaba gelecek nesillere eksiksiz şekilde gelenek ve göreneklere taşıma gayretidir” (Yüce & Khamrabaeva, 2020, s. 370). Özbekistan Türkiye’ye dönem dönem uzak kalmış bir coğrafya olsa da başta kültürel birliktelik olmak üzere dilde, gayede, inançta hiçbir zaman uzaklaşmamıştır. Her iki lehçede de ortaklığın görüldüğü halde farklı coğrafyalarda iki milletin varlığı sürdürmesi ortak tarih ve kültürün yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır (Durdona, 2022).

“Son dönemde yapılan çalışmalar ve girişimlerle Türk birliği küçümsemeyecek düzeyde ilerlemiş ve bu çaba etraflıca desteklenmiştir. Unutulmamalı ki yıllarca tahrip edilmiş dimağlara Türkçe gibi kadim bir dilin önemini anlatmak biraz zordur. Özellikle değişik Türk boylarından gelen kişilerin farklı dillere temayül etmesi acı vericidir. Bu yüzden Türk soylulara Türkiye Türkçesini öğretmek ve bu doğrultuda Türk birliği şuurunu empoze etmek çok önemlidir”(Duman, 2003:152). Bu doğrultuda çalışmamızda Özbekistan ve Türkiye arasındaki ortak değerlere vurgu yaparak yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sürecinde ve hazırlanacak ders malzemelerinde bu ortak değerlerin var olması gerekliliği üzerinde durduk. Özbek eğitim sisteminde Yıldırım’ın tespitlerine göre “Türk Askerleri görseli, Kırım Savaşı, Ebu Mansur El Maturidi Türbesi, Ebu İso Muhammed at-Termizi Türbesi, El Bruni portresi, Farabi Portresi, İbni Sina Portresi, XVII. YY. Osmanlı İmparatorluğu haritası, Sultan 1. Selim Portresi, Evliya Çelebi portresi, Yıldırım Beyazıd ve Timur’un Ankara Savaşıyla ilgili bir minyatür, Osmanlı askerleri resmi, Azerbaycan haritası ve Ebulfayz Elchibey Portresi, Geydar Aliyev Portresi, Nursultan Nazarboyev ve Saparmurod Niyazov Portreleri, Türkiye haritası, Turgut Özal portresi, Sevr Anlaşması haritası, Atatürk portresi” (2020, s. 3860) gibi ortak değerlerin vurgusu ders kitaplarında yapılmaktadır. Özbek öğrencilerin bu kültür yapılarına aşina olması sebebiyle Türkçe öğretim süreci içerisinde de Türk-Özbek ortak değerlerine vurgu yapmak iki ülke arasından birlikteliği ve aidiyeti güçlendirecek bir

yapı oluşturabilir. Adıyaman vd. nin (2000) araştırma sonucuna göre farklı dil edinim alışkanlıklarına ve farklı ihtiyaçlara sahip öğrencilerin ihtiyaçlarına göre dil öğretim müfredatları hazırlanarak Türkçe öğretimi daha kolay hale getirilecek ve öğretim elemanları müfredata bağlı olarak farklı yöntem ve teknikleri kullanabilecektir (Adıyaman, Çangal & Yazıcı). Türkçenin yabancı dil olarak Türkiye dışında öğretilmesi ve özellikle Türk soylulara öğretim sunulmasında ortak değerlerin müfredat içerisinde ele alınması önem arz eder.

Kaynakça

- Adıyaman, H., Çangal, Ö., & Yazıcı, M. H. (2018). *The language needs analysis of Turkish learners in Kazakhstan: an example of international Hoca Ahmet Turkish-Kazakh University*. From the Editor, 79.
- Aksoy, Ö. A. (2017). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ.
- Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Alimukhamedov F., Akçay, E.(2013). Redefining the contemporary relations between Turkey and Uzbekistan. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 235-242.
- Atalay, B. (2018). *Divanü Lûgat-it Türk (Çeviri-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bulduk, T. B. (2020). Dîvânü Lugâti't-Türk ve Özbek Türkçesinde ortaklaşan atasözleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 22, 90-100.
- Çıgır E. (2010). *Özbekistan'da demografik yapı*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dünyası, İstanbul.
- Dadakhon, K. G. (2023). *Özbekistan Cumhuriyeti: İnşası, gelişimi ve Türk devletleri politikası (1991-2023)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Delican, B., Gedik, O., Kaya, T. T., & Kalkan, R. (2023). Türkiye ve Özbekistan'da ana dil eğitiminde ders kitapları; metin yapıları üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *International Journal of Social Humanities Sciences Research*, 10(95), 1070-1078.
- Duman, A. (2003). Türk soylulara Türkiye Türkçesi öğretiminde metin seçimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 151-154.
- Durdona, S. (2022). Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinde geçiş dönemleri ile ilgili söz varlığı. *Atlas Journal*, 8(46), 2417-2420.
- Fedakar, S. (2009). Özbek mizahında Nasrettin hoca tipi ve fıkraları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(1), 67-73.
- Kamalova, Z. (2017). Özbeklerin ulusal oluşumu, *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 160-173.
- Kara, A. (2012). *Turgut Özal ve Türk dünyası*, Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, s.191-197.
- Mahmudov, N., & Naskali, E. G. (1996). Özbek edebiyatında edebî türler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2, 349-352.
- Meral, M. R. (2015). *Milli Türkistan dergisine göre Sovyetler Birliği'nin Türkistan'daki eğitim ve kültür politikaları*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Saray, M. (2019). *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 4. Baskı.

- Şengül, K. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Afganistanlı Özbek Türklerinin Türkiye Türkçesine yönelik görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 91-100.
- Yelok, V. S. (2019). Edebî metin aktarmaları bağlamında Türkçeye ve Özbekçeye yapılan aktarmalara bir bakış. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(223), 323-340.
- Yıldırım, V. Y. (2020). Ders kitaplarında Türk kültürü: Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan örnekleri. *Turkish Studies*, 15(5), 3849-3869.
- Yoldaşev, İ., ve Gümüş, M. (1995). *Özbek atasözleri*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Yüce, M., & Khamrabaeva, L. (2020). Özbek Türklerinin milli geleneklerine genel bakış. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 319-341.
- <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim : 13.02.2024 (Öğrenci İstatistikleri/uyruğa göre öğrenci sayıları)